

ВИКЛИКИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*У статті розкривається місце та значення освіти дорослих у контексті глобалізації; на основі аналізу зарубіжного досвіду визначаються та аналізуються проблеми та перспективи **розвитку** освіти дорослих: надання рівного доступу до освіти дорослій людині та розширення її освітніх можливостей; розробка механізмів визнання результатів неформальної освіти, підготовка андрагогічного персоналу **тощо**.*

Ключові слова: глобалізація, освіта дорослих, освітня політика, випереджувальний розвиток особистості.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується змінами, які відбуваються не тільки в економічній, але й у культурній та духовній сферах. У зв'язку з цим підвищується роль освіти дорослих, яка здатна не тільки гарантувати професійну зайнятість, а й забезпечити всебічний розвиток та самовдосконалення людини. З часом актуальність означеної проблеми зростатиме, оскільки система освіти дорослих перебуває у прямій залежності від соціально-економічних, духовних, культурних та інших потреб суспільства. Тому на етапі стрімких суспільно-трансформаційних процесів в Україні ця галузь неперервної освіти набуває загальнонаціонального значення.

Важливою умовою реформування системи освіти дорослих в Україні є не тільки використання усього найкращого з вітчизняної педагогічної спадщини, а й, з огляду на триваючий процес інтеграції України до світового освітнього середовища, врахування загальних тенденцій світового розвитку, наукове дослідження та вивчення досвіду окремих європейських країн, орієнтованих на розбудову демократичної системи освіти дорослих.

Аналіз наукових джерел дозволив констатувати, що проблеми освіти дорослих привертають увагу науковців: концептуальні засади освіти дорослих обґрунтовуються в працях С. Вершловського, В. Горшкової, О. Добринської, Л. Лесохіної, Н. Литвинової, О. Марона, Н. Ничкало, Є. Огарьова, В. Онушкіна, В. Подобєда, О. Тонконової та ін.; психологічні - в роботах Б. Ананьєва, Ю. Кулюткіпа, О. Степанової, І. Г. Сухобської та ін.; історико-педагогічні проблеми висвітлюються у дослідженнях С. Климова, О. Тонконової, Л. Шкоркіної, Л. Вовк, І. Н. Побірченко, Л. Сігаєвої,

Б. Ступарика та ін.; особливості процесу навчання дорослої людини розкриваються у працях з андрагогіки С. Архіпової, О. Вербицького, М. Громкової, С. Змєйова, Ю. Калиновського, І. Колесникової, Т. Локтевої, О. Марона, Н. Протасової та ін. Значна увага розвитку освіти дорослих **1** приділяється їй у міжнародних документах CEDEFOP, OECD та ін.

Водночас ми вважаємо, що глибоке вивчення і аналіз проблем та перспектив розвитку освіти дорослих у розвинутих країнах допоможе подолати, перш за все, суперечність між об'єктивною необхідністю розвитку освіти дорослих у контексті неперервної освіти з урахуванням прогресивного зарубіжного досвіду та відсутністю його узагальнення.

Це зумовило вибір теми нашої наукової статті, мета якої - дослідити проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих у контексті цивілізаційних змін.

Динамічні цивілізаційні зміни, а саме: всебічна модернізація суспільства, яка відбувається в соціокультурних умовах, що інтенсивно змінюються, і як слідство - необхідність підготовки людини до нової якості життя; перехід до постіндустріального інформаційного суспільства, суттєве розширення масштабів міжкультурної взаємодії, підготовки та реалізація міжнародних освітніх проєктів; виникнення та посилення глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співпраці у межах міжнародної спільноти, що потребує формування ноосферного та планетарного стилю мислення у громадян різних країн; зростання значення людського капіталу, який у розвинутих країнах складає 70-80% національного багатства, що зумовлює інтенсивний, неперервний, випереджальний розвиток освіти дорослих [1; 5; 7].

Цивілізаційні зміни закономірно призводять до "освітнього буму" у більшості країн, до глибоких реформ системи освіти дорослих. Наголосимо на тому, що освітні реформи, які проводяться у розвинутих країнах світу спрямовані на реалізацію потреб сучасною суспільства, потреб дорослої людини.

Освіта дорослих здатна надати гідну відповідь на всі цивілізаційні виклики. Такий висновок був зроблений на VI Міжнародній конференції з проблем освіти дорослих. "Освіта дорослих здатна надати у розпорядження людей необхідні можливості, навички та якості для того, щоб вони мали можливість реалізовувати та розвивати свої права, бути господарями своєї долі, вносити свій внесок у справу справедливості та інклюзивності, сприяти знищенню бідності та бути творцями справедливого, толерантного та сталого суспільства" [8, с. 2].

Водночас, стан сфери освіти дорослих у сучасному світі є складним та суперечним. З одного боку, освіта дорослих наприкінці XX століття інтенсивно розвивається,

визначається "ключем до ХХІ століття", ключем до сталого інноваційного розвитку, до підйому економіки та соціальної сфери.

З іншого боку, розширення сфери освіти дорослих та зміна її статусу та ролі у суспільстві супроводжується загостренням проблем у цій сфері. Водночас вирішення цих проблем можна розглядати як провідні орієнтири розвитку освіти дорослих, а саме: надання рівного доступу до освіти дорослій людині та розширення її освітніх можливостей; забезпечення

Для їх вирішення необхідно піти на суттєву модернізацію освіти дорослих, перш за все, змінити освітню державну політику в цій галузі освіти, компонентами якої є законодавство, фінансова політика, управління та планування у сфері освіти [2].

Позитивною тенденцією у розвитку зарубіжної теорії та практики освіти дорослих, на нашу думку, є поступовий переніс акценту з професійної підготовки та підвищення трудової кваліфікації на цілісний розвиток особистості.

У матеріалах ЮНЕСКО підкреслюється, що необхідно забезпечити *і* дорослу людину розумінням життя, знаннями та вміннями, які необхідні їй для творчого та продуктивного життя у сучасному швидкоплинному динамічному суспільстві [4]. У цьому контексті у якості головних орієнтирів політики у галузі освіти дорослих розглядаються три ідеї - громадянськість, соціальна мобільність, широка участь у житті суспільства. Їх об'єднуючим концептом слугує концепція розвитку людських ресурсів (соціальний капітал особистості). Саме такий підхід, будучи реалізований на практиці, повинен забезпечити випереджальний розвиток особистості як необхідну передумову її активної та компетентної участі у прогресивних перетвореннях суспільного життя.

Більшість розвинутих країн світу мають законодавче забезпечення освіти дорослих у тому чи іншому вигляді (Закон про освіту дорослих (Норвегія), спеціальний розділ про освіту дорослих у загальнонаціональному Законі про освіту (Швеція, Франція), Закон, що регулює окремі аспекти на напрямки освіти дорослих (Німеччина, Велика Британія), яке охоплює найбільш важливі напрямки, а саме: забезпечення державних гарантій доступності якісної освіти впродовж життя; розробку механізмів стимулювання дорослих до навчання; удосконалення системи управління та фінансування освіти дорослих.

Підготовку національних законодавчих про освіту дорослих можна розглядати як свідокство дійсної уваги держави до проблеми підвищення доступності освіти для всіх груп населення.

Особливий предмет законодавчо-правового регулювання складає управління розвитком освіти дорослих як складного, багатомірного соціального об'єкту, який постійно змінюється.

В основі управління розвитком освіти дорослих у країнах розвитої демократії лежать такі підходи:

- децентралізація (чітке розподілення компетенцій та повноважень суб'єктів по управлінській вертикалі);
- автономність освітніх закладів;
- демократизм;
- державно-громадський характер.

Зауважимо, що відхід від централізації в управлінні освітою порослих здійснювався поступово, починаючи з 60-х років ХХ століття. Суттєвим поштовхом слугувало прийняття в Норвегії Закону про освіту дорослих (1976 р.), який затверджував відхід від державного регулювання і системи освіти дорослих та перехід до децентралізації в управлінні цією і галуззю освіти.

На сьогоднішній день у європейських країнах управління системою освіти дорослих здійснюється, здебільшого, на національному, регіональному, муніципальному (локальному) та на рівні навчального закладу. Зазначимо, що кожен з рівнів управління є мережею як з державних, так і недержавних інституцій, які виконують різноманітні функції та завдання.

Для підвищення ефективності управління освітою дорослих, на нашу думку, необхідно забезпечити перехід від багатьох не взаємозв'язаних між собою елементів до системного управління освітою дорослих, яке передбачає єдино спрямованість та узгодженість дій різних за своєю природою органів управління, ресурсного забезпечення, нормативно-правової бази, воно будується на основі державної політики та включає як цілеспрямований вплив на навчальний процес та умови, що його забезпечують (програмно-методичні, кадрові, матеріально-технічні, нормативно правові), так й формування соціального замовлення на основі вивчення стану та перспектив розвитку соціально-економічної сфери та освітніх потреб дорослих людей.

Важливим у вирішенні питань управління освітою дорослих є рекомендації Шостої міжнародної конференції з освіти дорослих, а саме: "У процесі вирішення питань управління освітою дорослих необхідно створювати місцеві, регіональні та національні структури та налагоджувати партнерські зв'язки, залучаючи органи державної влади, партнерів з соціальної сфери та громадянське суспільство, що має важливе значення для розвитку, координації, фінансування, управління якістю та моніторингу освіти дорослих" [8, с. 4].

Важливою складовою освітньої політики є фінансування освіти і дорослих. Зазначимо, що у практиці фінансування освіти зарубіжних країн виділяють такі моделі:

- ринкова модель, що обмежує пропозиції форм навчання, які фінансуються з бюджету;
- регулююча модель, яка відрізняється від першої тільки тим, що існує певна законодавча база, яка регулює стимулювання попиту, пропозицій та якості навчання;
- ринково-заміщувальна модель, що передбачає джерело доходу, яке не існує на ринку (грант, субсидія з податкових фондів);
- ринково-витискувальна модель, яка відрізняється розподілом та витратами усіх коштів з боку уряду.

Проте необхідно зауважити, що у контексті децентралізації управління освітою дорослих особливе значення набуває механізм багаторівневого фінансування, який передбачає залучення різних рівнів державної влади та бізнесу (Франція, США, Данія). Водночас, актуальним стає зміна принципу централізованого фінансування на адресне, який може підвищити рівень відповідальності кожної організації за якість підготовки фахівців, а отже, і за якість результатів їхньої праці та рівень відповідальності кожного фахівця за власні ОСВІТНІ досягнення.

Зазначимо, що впровадження багаторівневого фінансування освіти дорослих може сприяти, наприклад, в Україні та інших країнах зменшенню негативного впливу комерціалізації освіти дорослих, яке є причиною зменшення кількості дорослих, що навчаються, скорочення строків навчання та робить її недоступною для певних соціально-демографічних груп населення, що підриває принцип демократизму в освіті, розширенню освітніх, можливостей та доступи до освіти.

Як свідчать результати дослідження особливу увагу у вирішенні проблем ОСВІТИ дорослих привертає інноваційне навчання дорослих, яке є більш гнучким та різноманітним, передбачає альтернативні механізми організації навчального процесу з широким використанням нових технологій та методів навчання, наприклад, дистанційне навчання, яке надає можливість вільної та гнучкої участі, а також модульні курси, що надаються по мірі необхідності.

Слід заактуалізувати на тому, що інноваційне навчання дорослих розширює можливості набуття знань та навичок не тільки у системі формальної освіти, але й у неформальній, що вимагає більш гнучкої системи сертифікації знань. Така система повинна підтримувати зв'язок між різними типами кваліфікацій, професіональними та академічними, об'єднувати стандарти, які допоможуть зв'язати формальну та неформальну освіту, а також інтегрувати сертифікацію, кваліфікації та запити на ринку праці. Важливим є визнання набутих досягнень у всьому світі. Тому підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих є міжнародною проблемою.

У 2002 році європейські соціальні партнери (ETUC, UNICE, CEEP) прийняли спільну декларації "Структура дій для неперервного розвитку компетентностей і кваліфікацій", у якій акцентується увага на першочерговості вирішення проблеми підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти та необхідності створення методології такого визнання. Важливість даної проблеми підтвердили міністри освіти та міністри зайнятості Європейського Союзу (2002), які наголосили на необхідності тісної співпраці, з метою розробки загальних принципів підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти для забезпечення більшої відповідності у різних країнах і на різних рівнях. У 2004 році був прийнятий документ про загальні європейські принципи визнання неформальної освіти. А у прийнятому у 2007 році Європейською комісією Плану дій з навчання дорослих тема визнання та оцінки отримує подальший розвиток. У 2008 році триває пошук найкращих практик визнання результатів неформальної освіти, у 2009 році пропонувалися навчальні програми, обмін досвідом та персоналом, який займається оцінкою на загальноєвропейському рівні. У 2010 році очікуються перші звіти про досягнуті результати у вирішенні даної проблеми. Згідно з документом "Освіта і навчання 2010 року", використання загальних інструментів та підходів посилить взаємну довіру та порозуміння між країнами та їх освітніми системами [3].

Проте у європейському освітньому просторі не існує єдиних та обґрунтованих підходів до визнання результатів неформальної та інформальної освіти, триває їх пошук та відбувається експериментування.

Хоча освіта дорослих в європейських країнах інтенсивно розвивається, проте проблемі підготовки педагогів не приділяється відповідна увага. Навіть термін "педагог для дорослих" ("adult educator") не є загальновизнаним. Тому не дивно, що на 5-тій Міжнародній конференції з освіти дорослих у Гамбурзі в 1997 році зазначалось, що статус педагога дорослих є однією із "забутих ключових проблем", що чекають негайного вирішення, та підкреслювалося, що ефективність цієї галузі освіти залежить від підготовки "добре інформованих, кваліфікованих, відданих своїй справі педагогів для дорослих" [9, с. 11].

Зрозуміло, що ті, хто навчає дорослу людину, потребують специфічного діапазону компетентностей, які базуються на знаннях психології, фізіології, андрагогіки тощо. Особливістю та складністю їх роботи є те, що вони працюють у широкому різноманітті організаційних та соціальних контекстів, одночасно організовуючи, викладаючи та підтримуючі дорослих в їх діяльності та навчанні.

Коже педагог для дорослих має бути здатним виконувати декілька "ролей": (фасилітатора (наставника), вчителя, модератора (провідника, лідера) та тренера.

Зрозуміло, що поєднувати ці ролі дуже важко, але необхідно, оскільки погребі та індивідуальні особливості дорослих, які навчаються, дуже різні. Тому педагог має бути дуже гнучким у виборі або зміні своєї ролі, що має визначальний вплив на ефективність освіти дорослих та зумовлює необхідність спеціальної підготовки педагогів дорослих для вищих парадних шкіл.

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити такі висновки: освіта дорослих завдяки своїм потенційним можливостям, а саме: гнучкості, динамічності, безпосереднього двостороннього зв'язку з практикою, розглядається як фактор позитивних змін у житті людини та суспільства в цілому, як специфічна соціальна сфера, яка здатна адекватно реагувати на цивілізаційні зміни сьогодення; розширення сфери освіти дорослих та зміна її статусу та ролі у суспільстві супроводжується загостренням проблем у цій сфері. Водночас вирішення цих проблем можна розглядати як провідні орієнтири розвитку освіти дорослих, а саме: надання рівного доступу до освіти дорослій людині та розширення її освітніх можливостей; забезпечення випереджального розвитку особистості; розробка механізмів визнання та сертифікації навчальних результатів незалежно від того, де, коли і як вони були набуті; підготовка андрагогічного персоналу; дієвим механізмом вирішення проблем освіти дорослих може стати удосконалення освітньої державної політики в цій галузі освіти, компонентами якої є законодавство, фінансова політика, управління та планування у сфері освіти; позитивною тенденцією у розвитку зарубіжної теорії та практики освіти дорослих, на нашу думку, є поступовий переніс акценту з професійної підготовки та підвищення трудової кваліфікації на цілісний розвиток особистості.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Особливої перспективним може бути подальше вивчення проблеми розробки механізмів визнання результатів неформальної та інформальної освіти.

Список використаних джерел

1. Новиков А. М. Постиндустриальное образование / А. М. Новиков. - М.: Эгвес, 2008. - 136 с.
2. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: в 4-х т. - СПб.: ИОВ РАО, 2000. Том I: Социально-экономические и правовые предпосылки развития образования взрослых. Книга 2: Политика в области образования

взрослых / под ред. В.И. Подобеда, П.П. Литвиновой; Ин-т образования взрослых Рос. акад.] образования. - 2001. - 124 с.

3. Веремейчик Г. Неформальное образование в зеркале европейской образовательной политики /Галина Веремейчик // Адукаатар. - I 2008. - №2 (14). - С. 20-21.

4. Adult education trends and issues in Europe. [Электронный ресурс] /Restricted tender N0. EAC/43/05 as completed by 11th of August 2006. - Режим доступа: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc268_en.pdf.

5. Badrul H.K., Flexible Learning in an Information Society / Badrul j H.Khan., Badrul H.Khan. - N.Y: IGI Global, 2007. - 354 p.

6. European inventory on validation of non-formal and informal learning ' A Final Report to DG Education & Culture of the European Commission. -Brussels: ECOTEC Research & Consulting Limited, 2005. - 447 p.

7. Foley G. Dimensions of adult learning. Adult education and training in global era / Foley Griff. Berkshire: Open University Press. 2004. - 352 p.

8. UNESCO: Summary Report of the International Conference on Adult Education, Belem, Brazil, 1-4 December, 2009. Paris: UNESCO, 2009.- 12 p. - Режим доступа: http://www.unesco.org/fileadmin/ MULTIMEDIA/ INSTITUTES/ UIL/confintea/pdf/workingdocuments/ Hcl%C3%A9m%20Framework_Final.pdf

9. UNESCO Institute for Education. Adult Education. The Hamburg Declaration. The Agenda for the Future. - Hamburg: UIK, 1997. - 17 p.

Огиенко Е. I., Лупика М.А. Вызовы образования взрослых в глобализованном обществе

В статье раскрывается роль и значение образования взрослых в контексте глобализации; на основе анализа зарубежного опыта определяются и анализируются проблемы и перспективы развития образования взрослых: предоставления равного доступа к образованию взрослому человеку и расширение его образовательных возможностей; разработка механизмов признания результатов неформального и информального образования, подготовка андрагогического персонала и др.

Ключевые слова: глобализация, образование взрослых, образовательная политика, опережающее развитие личности.

Ogienko O.I., Lupika M.I. Challenge of adult education in globalization society

In the article the role and value of adult education in a context of globalization are described; problems and prospects of the adult education development on the basis of foreign experience analysis are defined and analyzed: granting's of equal access to education to adult person and expansion of its educational possibilities, mechanisms development of nonformal and informal education results recognition, preparation of androgogical personnel, etc.

Key words: *globalization, adult education, educational policy, advancing development of the person.*